

ТЕМА 2. ЗАГАЛЬНООРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАВДАНЬ ВИЩОЇ ШКОЛИ

План:

1. Педагогічний процес у вищій школі.
2. Теорія і практика вищої освіти.
3. Тенденції реформування вищої освіти.

Література

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. — К. : Центр навчальної літератури, 2006.— 384 с.
2. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навч. посіб. / В. А. Гладуш, Г. І. Лисенко – Д., 2014. — 416 с.
3. Козяр М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Козяр, М. С. Коваль. — К. : Знання, 2013. — 327 с.
4. Кудіна В. В. Педагогіка вищої школи / Кудіна В.В., Соловей М.І., Спіцин Є.С.. — 2-ге вид., допов. і переробл. — К. : Ленвіт, 2007. — 194 с.
5. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський. — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 472 с.

2.1. Педагогічний процес у вищій школі

Педагогічний процес — центральна категорія педагогіки, яка у відповідній літературі має багато трактувань. Однак педагогічний процес — це *внутрішньо логічно пов'язана сукупність процесів*, які у своїй багатогранності й складності трансформують досвід людства, його знання, цінності, надбання в особистісні якості, установки та риси студентів, а також їх освіченість та ідейність, культуру й здібності, звички й характер.

Отже, у педагогічному процесі об'єктивне, соціальне переходить у суб'єктивне, індивідуально-психічне надбання людини. Цілісності педагогічного процесу досягають завдяки органічній *єдності процесів навчання, виховання, розвитку й професійної підготовки.*

Педагогічний процес у вищому навчальному закладі – цілеспрямована, мотивована, доцільно організована та змістово насичена система взаємодії суб'єктів та об'єктів навчально-виховного процесу щодо підготовки студентів до професійної діяльності й суспільного життя.

Педагогічний процес у вищому навчальному закладі – багатоаспектне явище, для якого характерні численні підсистеми, об'єднані між собою різними типами зв'язків (див. рис. 2.1).

Основні *структурні компоненти* педагогічного процесу як системи: мета педагогічного процесу, суб'єкти та об'єкти системи, завдання, змістова складова (виховання, навчання (самоосвіта), професійна підготовка, розвиток), організаційна структура, педагогічна діяльність, а також результат.

Педагогічний процес реалізовує замовлення суспільства на підготовку громадян і фахівців, що виражено в його загальній меті.

Конкретні вимоги суспільства визначають конкретніші завдання навчання й розвитку людей, а також його зміст. Саме мета і зміст становлять найважливіший змістово-цільовий компонент педагогічного процесу. Мета функціонує в діяльності і педагога, і студентів. Вона функціонує на рівні її усвідомлення та реалізації.

Отже, визначена мета є відправним моментом, що зумовлює функціонування педагогічного процесу як системи, яка є сукупністю структурних компонентів, органічно взаємозалежних між собою.

Педагогічний процес є *взаємодією суб'єктів та об'єктів навчання й виховання.* Він спрямований на розв'язання завдань навчання, професійної підготовки, виховання й загального розвитку людини, а також на формування в неї певних якостей, установок, емоційно-вольової стійкості, надійності тощо.

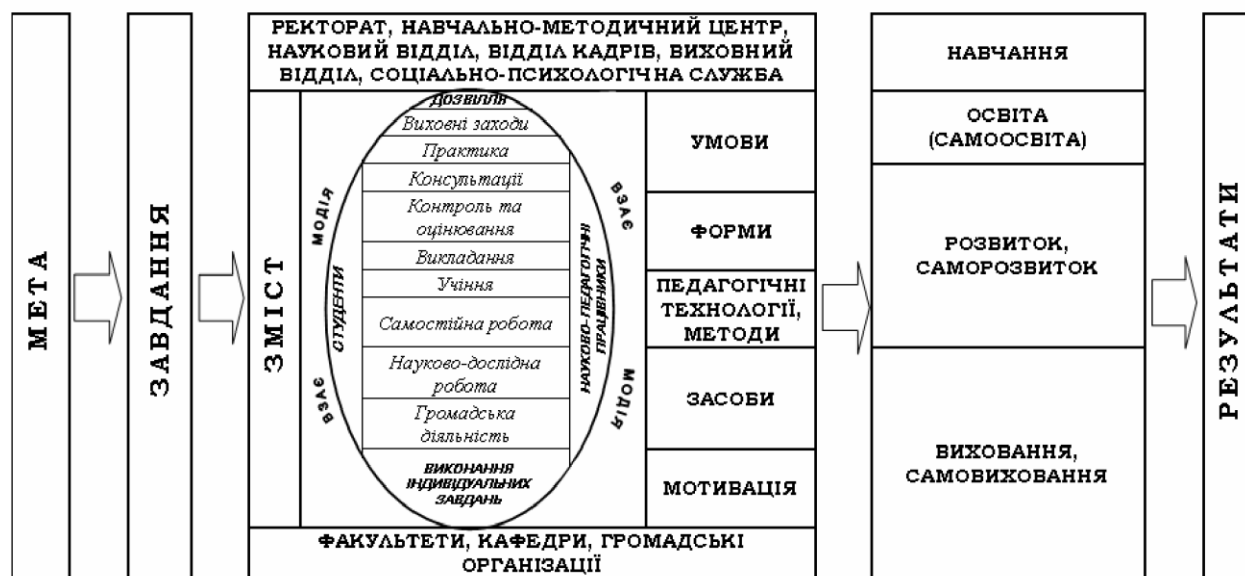

Рис. 2.1. Функціонування педагогічного процесу у вищому навчальному закладі

Процесуальними компонентами є не самі суб'єкти навчання, а мета, завдання, зміст, засоби, мотивація, методи та форми взаємодії педагогів і студентів, а також результати, яких досягають. Це універсальні характеристики будь-якої діяльності та взаємодії, які також властиві педагогічному процесу. Їх можна означити як *цілевизначальний, змістовий, середовищно-організаційний, педагогічно-професійний, функціонально-процесуальний та результативно-аналітичний компоненти* педагогічного процесу (рис. 2.1).

Отже, у педагогічному процесі, як системі, воєдино злито процеси розвитку, виховання й навчання разом з усіма умовами, формами й методами їхнього перебігу.

Основні **завдання педагогічного процесу** у вищому навчальному закладі:

- підготовка молодих громадян до суспільно корисної діяльності;
- цілеспрямоване формування особистості громадянина, глибоко відданого своєму народові, який має високі моральні й громадянські якості;
- озброєння студентів такою системою професійних компетентностей (знань, навичок і вмінь), які забезпечили б ефективну практичну діяльність у певній галузі діяльності;

■ забезпечення цілеспрямованого розвитку духовних сил, інтелектуальних, фізичних і моральних якостей кожного студента.

Завдання педагогічного процесу визначають взаємозалежну й взаємозумовлену діяльність суб'єктів та об'єктів цієї складної системи. *Суб'єкти* педагогічного процесу – ті, хто впливає на студентів, щоб вони оволодівали знаннями, навичками і вміннями. *Об'єкти* педагогічного процесу – ті, хто засвоює досвід, знання, навички і вміння.

Водночас у педагогічному процесі виявляється єдність зовнішніх впливів і впливів, які наявні в процесі взаємодії суб'єктів та об'єктів. До його складу входять не тільки *зовнішні* освітні, виховні й розвивальні взаємодії, а й *внутрішні* процеси духовного й професійного росту, нагромадження, самовдосконалення таких якостей людей, як освіченість, вихованість, розвиненість, стійкість, дисциплінованість, старанність тощо.

Специфіка об'єктів педагогічного процесу в тому, що вони – насамперед *особистості з власними поглядами*, сильними й слабкими рисами. Тому, студенти теж є суб'єктами пед. процесу.

Особливості завдань педагогічного процесу визначають **зміст** складових цього багатофункціонального процесу – виховання (самовиховання), навчання (самоосвіти) й розвитку. Кожен з елементів функціонально-змістової структури педагогічного процесу є відносно самотійною підсистемою.

Наприклад, виховання у взаємодії з навчанням і розвитком має *формувати студента* як громадянина, патріота, який володіє високим рівнем національної свідомості, гідності й гордості, має високорозвинуті морально-психічні якості, необхідні для самовідданого виконання громадянського обов'язку перед Батьківщиною й народом.

Розв'язанню цих завдань відповідає *зміст виховання* студентів, який містить такі складові: національно-патріотичне, громадянське, трудове, моральне, правове, естетичне, екологічне та фізичне виховання. Кожен з цих напрямів реалізують, враховуючи його особливості, безпосередні завдання, засоби й методи впливу. Процесуальний аспект виховання як підсистеми педагогічного

процесу виявляється здебільшого характером взаємодії між суб'єктами та об'єктами.

Вагомою, сутнісною характеристикою педагогічного процесу є категорія «*взаємодії*», яку можна представити як інтеграцію взаємопов'язаних стосунків педагога зі студентами, родичами, громадськістю, стосунків студентів між собою, їх зв'язків із предметами матеріальної та духовної культури тощо. Саме в процесі взаємодії встановлюються та виявляються інформаційні, організаційно-діяльнісні, комунікативні та інші зв'язки та відношення.

Найважливішими компонентами педагогічного процесу є *навчання та виховання*, які зумовлюють суттєві зміни освіченості, професійної підготовки, вихованості й розвитку людей, а також рівня сформованості їхніх якостей. Процеси навчання й виховання складаються з певних взаємозалежних процесів. Наприклад, процес навчання складається з викладання й учіння, процес виховання – з виховних впливів, специфічної взаємодії та самовиховання, яке виникає під час цього процесу.

Результатом функціонування педагогічного процесу як системи загалом є: знання, навички, вміння і готовність людини до суспільно корисної діяльності, а також професійні, громадянські, морально-психічні й фізичні якості.

Внутрішньою рушійною силою педагогічного процесу є суперечності між висунутими вимогами пізнавального, громадянського, практичного, суспільно корисного характеру й реальними можливостями студентів їх реалізувати. Між вимогами щодо засвоєння програм навчання і можливостями реалізації їх у поєднанні з професійною діяльністю часто є суперечності.

У конструюванні педагогічного процесу у вищому навчальному закладі необхідно дотримуватися відповідних етапів. Традиційно виокремлюють **три етапи**: *підготовчий, основний і завершальний*.

На *підготовчому етапі* розв'язують такі завдання: визначення цілей, діагностика умов, прогнозування досягнень, проектування й планування розвитку педагогічного процесу. На цьому етапі створюють необхідні навчально-матеріальні, морально-психологічні, естетичні умови, раціонально розподіляють

наявний час. Завершують підготовчий етап розробленням перспективного плану професійної підготовки людей.

Етап *організації й реалізації педагогічного процесу* містить такі елементи взаємодії суб'єктів та об'єктів навчання: формулювання мети та роз'яснення завдань діяльності, прийняття їх тими, хто навчається, та окремими виконавцями; реалізація обраних методів, засобів і форм організації педагогічного процесу; забезпечення взаємодії всіх суб'єктів виховання; створення сприятливих умов; здійснення різних заходів стимулювання активності людей.

У процесі організації педагогічної взаємодії здійснюють оперативний контроль, виокремлення слабких аспектів у методах і формах організації виховних впливів, регулювання процесу, уміло організовуючи різноманітні заходи стимулювання діяльності об'єктів навчання, внесення оперативних коректив у зміст діяльності суб'єктів навчання й виховання, у послідовність окремих її видів тощо.

Завершується педагогічний процес *етапом аналізу його результатів*. Суб'єкти навчання вивчають слабкі й сильні аспекти навчально-виховного процесу, рівень професійної підготовленості студентів до професійної діяльності, їх громадську, соціальну і моральну зрілість, рівень розвитку особистості, її зміст та ін. Особливо важливо виявити причини неповної відповідності результатів і цілей навчання й виховання. Аналіз причин відставання й недоліків – дуже важливий елемент завершального етапу педагогічного процесу. Без цього неможливо правильно окреслити подальший рух уперед.

Одним із найважливіших **напрямів підвищення якості та ефективності навчання й виховання є *інтенсифікація*** педагогічного процесу. Вона відбувається на основі правильного поєднання традиційних та *інноваційних підходів* і впровадження *нових технічних засобів*, технологій, методик тощо. Цього досягають завдяки гранично конкретному формулюванню навчально-виховних завдань, *раціональному плануванню* професійної підготовки, ретельному добору навчального матеріалу, *ефективному використанню* навчального й позанавчального часу, застосуванню сучасних методик навчання й виховання,

забезпеченню *чіткості й високої організованості* в роботі, постійному пошуку і впровадженню досягнень науково-технічного прогресу.

До важливого напрямку вдосконалення педагогічного процесу належить його *гуманізація*, яка має забезпечити кожному учасникові процесу *гідне й поважне становище* у вищому навчальному закладі. Для гуманізації характерне олюднення відносин; високе суспільне визнання кожного, гарантія соціальної захищеності, *вияв індивідуальності*; увага до внутрішнього світу людини, задоволення її матеріальних і духовних потреб.

З гуманізацією нерозривно пов'язана *демократизація* педагогічного процесу, яка створює умови для того, щоб кожна людина стала активною діючою особою цього процесу. Демократизація – це *викорінювання будь-яких виявів формалізму, черствості, пасивності, бюрократизму* в навчанні й вихованні людей, в організації їхнього життя й діяльності. Це підвищення суспільної й пізнавальної активності людей, їхньої зацікавленої причетності до справ суспільства. І найголовніше – реалізація духовного потенціалу всіх учасників педагогічного процесу в інтересах підвищення його ефективності.

Щоб демократизувати педагогічний процес, у вищому навчальному закладі потрібно створити сприятливі умови для *вияву активності, творчості, ініціативи студентів*. Для цього їх залучають до планування, організації та проведення конкретних навчально-виховних заходів. Забезпечення *провідної ролі науково-педагогічних працівників* в удосконалюванні педагогічного процесу додає процесу системного характеру і є визначальним чинником оптимізації всієї діяльності з навчання й виховання.

Педагогічний процес у вищому навчальному закладі – не механічна сума процесів навчання, виховання, освіти, професійної підготовки й розвитку, а самостійне цілісне явище, що має свої закономірності.

Закономірності педагогічного процесу. Педагогічний процес у вищому навчальному закладі – *складний, суперечливий, багатоступінчастий* процес. На нього впливають різні чинники – внутрішні та зовнішні, об'єктивні та

суб'єктивні, тривалі й ситуативні. Тому в цьому процесі своєрідно виявляються закони й закономірності різного рівня та виду.

Вищий рівень становлять *найзагальніші закони розвитку природи, суспільства й мислення*. У педагогічному процесі своєрідно виявляються закономірності розвитку суспільства, формування особистості й колективу, пізнавальної діяльності тощо. І, звісно, йому властиві педагогічні закономірності, які комплексно виявляють найважливіші зв'язки цього процесу.

Визначальний вплив на педагогічний процес у вищому навчальному закладі мають *соціально-економічні умови країни, політика держави, рівень розвитку освіти, науки, техніки, інформаційних систем, культури*. В умовах науково-технічного прогресу й далі зростає залежність педагогічного процесу у вищому навчальному закладі від технічного чинника, особливо *інформатизації*.

Процес формування особистості студента має *цілісний характер*, тобто всі функції, властивості та якості людини розвиваються комплексно, утворюючи цілісну систему. Зазначена закономірність зумовлює органічну єдність усіх структурних компонентів педагогічного процесу, комплексний підхід до всієї навчально-виховної роботи.

Провідна роль у формуванні особистості студента належить *соціальним умовам*. Проте формування особистості студента також зумовлено: залежністю розвитку людини від характеру й змісту діяльності; взаємозумовленістю внутрішніх психічних чинників і зовнішніх впливів на людину; урахуванням вікових та індивідуальних особливостей; характером взаємин між людьми, духовною атмосферою, якістю навчально-виховної роботи всіх науково-педагогічних працівників.

Особистість студента формується у групі, колективі. Група (колектив) є важливим чинником виховання, а водночас – складним організмом.

Педагогічному процесу, як уже було зазначено, властиві також ***специфічні педагогічні закономірності***. Провідною з них є *єдність виховання (самовиховання), навчання і розвитку*.

Наприклад, єдність процесів навчання й виховання не означає, що вони не мають своїх специфічних особливостей. Однак охарактеризувати ці відмінності досить важко, тому що в реальному педагогічному процесі у вищому навчальному закладі насамперед впадає в око їхня спільність: процес виховання здійснює функцію навчання, а процес навчання неможливий без виховання. От чому, порівнюючи ці процеси, треба обов'язково спиратися на важливий методологічний принцип виокремлення домінуючих функцій навчання й виховання.

Якщо порівняти основні функції навчання й виховання, то насамперед треба зазначити, що вони реалізуються в єдності чотирьох основних функцій – навчальної, виховної, формуючої й розвивальної. Але з огляду на твердження Л. С. Виготського про те, що *навчання йде попереду розвитку*, можна сказати, що *розвиток створює сприятливі передумови для успішнішого навчання й виховання* на подальших етапах педагогічного процесу.

Процеси навчання й виховання зумовлюють загальний розвиток окремої людини і групи. *Навчання здебільшого впливає на інтелектуальну, а виховання – на мотиваційну та емоційну сфери*. Завдяки цьому процес навчання постає в ролі одного із засобів виховання, а процес виховання – в ролі одного із чинників, що стимулюють навчання.

У вихованні надзвичайно важливе значення має вплив середовища, засобів масової інформації, які не можна не враховувати під час організації цього процесу у вищому навчальному закладі.

Одна із специфічних закономірностей педагогічного процесу у вищому навчальному закладі – *відповідність навчально-виховних впливів суб'єктів навчання духовним потребам і пізнавальним можливостям студентів*.

Ця закономірність виявляє спрямованість дій усіх суб'єктів педагогічного процесу, прагнення врахувати внутрішні сили студентів, у розв'язанні завдань їхньої соціалізації та професійної підготовки. Їхня діяльність, з одного боку, має максимально відповідати завданням майбутньої професійної діяльності студентів, а з другого – індивідуальним і груповим особливостям людей, їхній

індивідуальній та груповій діяльності, фізичним та інтелектуальним можливостям, рівню навченості й вихованості, *потребам*.

Наступною педагогічною закономірністю є *моделювання (відтворення) процесів соціалізації та професійна підготовка студентів до умов діяльності*. Ця закономірність потребує, щоб педагогічний процес відповідав особливостям сучасної економіки, а процес підготовки студентів відбувався з урахуванням їхніх дій в інформаційному суспільстві. *Контекстне навчання. Дуальна система навчання*.

Усі закономірності педагогічного процесу діалектично взаємозалежні між собою. Це ускладнює та одночасно гармонізує навчально-виховний процес. Однак постаючи у вигляді стійких тенденцій, ці закономірності чітко визначають напрями діяльності суб'єктів та об'єктів навчання й виховання у вищому навчальному закладі.

Якщо закономірності виявляють істотний зв'язок між причиною і наслідком, то принципи є основними вимогами, що визначають загальне спрямування педагогічного процесу. **Принципи педагогічного процесу – система основних вимог до навчання і виховання, дотримання яких дає змогу ефективно розв'язувати проблеми всебічного розвитку особистості.**

У сучасній педагогічній теорії та практиці виокремлюють такі основні принципи педагогічного процесу:

- *принцип суспільно-ціннісної цільової спрямованості педагогічного процесу – відповідність вимогам сучасного суспільства, єдність з іншими природними і суспільним процесами;*

- *принцип комплексності різних видів діяльності – оскільки в систему педагогічного процесу входить декілька підсистем, у кожній із яких використовують різні види діяльності (а не лише пізнавальну), то виникає органічний зв'язок, комплекс усіх можливих видів діяльності студента у вищому навчальному закладі та поза ним: навчально-пізнавальної, суспільно-політичної, трудової, спортивної, вільного спілкування, художньої, побутової діяльності. Тому виникають численні міждисциплінарні зв'язки, що дають змогу сприймати*

світ у всій його різноманітності та єдності. Лише такий підхід забезпечить єдність організації та результатів процесів виховання і навчання;

- *принцип колективного характеру виховання та навчання.* Передбачає використання всього позитивного потенціалу студентського колективу в інтересах особистості, яка розвивається. Послідовне поєднання масових, колективних, групових, індивідуальних форм роботи з студентами;

- *принцип єдності вимогливості та поваги до особистості;* гуманізм, довіра;

- *принцип поєднання педагогічного керівництва з організацією спільної діяльності,* а також із проявом самодіяльності, творчості та ініціативи студентів у навчанні та вихованні;

- *принцип естетизації студентського життя,* створення позитивного, емоційно комфортного середовища, розвиток художньо-естетичного смаку, пізнання краси навколишнього світу; принцип урахування індивідуальних особливостей студента в усьому педагогічному процесі та його підсистемах;

- *принцип свідомості, активності, самодіяльності, креативності студентів у педагогічному процесі.* Сприяє формуванню свідомих, активних, самостійних і творчих особистостей, запобігає виникненню формалізму, безініціативності, байдужості;

- *принцип наочності* передбачає розвиток аналітичного мислення, вміння досягати образного виявлення різноманітних технічних і суспільних проблем; (*не так як загальнодидактичний принцип;*

- *принцип науковості* передбачає формування та розвиток у студентів наукового світогляду, вироблення умінь і навичок наукового пошуку, засвоєння способів наукової організації праці;

- *принцип доступності* враховує рівень можливостей студентів і запобігає їхнім інтелектуальним, фізичним, психологічним і моральним перевантаженням;

- *принцип цілеспрямованості педагогічного процесу* сприяє цільовій спрямованості змісту, організації навчання та виховання, формування цілісного

наукового світогляду, емоційно-вольової сфери, національної свідомості та норм поведінки студента.

У реальному педагогічному процесі принципи реалізуються в тісному взаємозв'язку, взаємозумовлюють один одного, жоден з них не можна задіяти відокремлено.

2.2. Теорія і практика освіти

Освіта – процес розвитку і саморозвитку людини, що залежить від оволодіння соціально вагомим досвідом людства і втілений у знаннях, уміннях, творчій діяльності та емоційно-ціннісному ставленні до світу.

Освіта є необхідною умовою збереження і розвитку матеріальної та духовної культури людства. Освіта розглядається як *цінність, процес і результат*.

Зміст поняття «освіта» на основі аналізу людської культури (І. Я. Лернер) можна розглядати як сукупність:

- системи знань (про природу, суспільство, техніку, людину, космос), що розкриває картину світу;
- досвіду здійснення відомих для людини способів діяльності;
- досвіду творчої діяльності з розв'язання нових проблем, що забезпечує розвиток здатності в людини подальшого розвою культури, науки й суспільства;
- досвіду ціннісного ставлення до світу.

Знання, засвоєна інформація допомагають людині зорієнтуватися в навколишньому світі. Засвоєні способи діяльності, уміння забезпечують відтворення навколишнього світу. Досвід творчої діяльності припускає перенесення раніше засвоєних знань у нову ситуацію, самостійний аналіз проблеми, можливість альтернативи її розв'язання, комбінування раніше засвоєних способів у новий тощо. Індивід, що не засвоїв досвіду творчої діяльності, не спроможний творчо перетворювати дійсність. *Енциклопедична освіченість* людини зовсім не гарантує творчого потенціалу.

Академік С. У. Гончаренко під освітою розумів духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес формування людини.

Для реалізації цього процесу має існувати соціальний інститут, цілісна саморозвивальна система закладів і установ, діяльність яких залежить від соціально-економічного, політичного устрою суспільства.

Освіта з процесуального погляду є *діяльністю студентів у спеціально організованому середовищі, яке спонукає їх до мотивованої пізнавальної активності, насиченої новим і складним навчальним матеріалом*. Така система труднощів передбачає повідомлення студентам орієнтованої основи дій щодо їх подолання і вправи з перенесення способів виконання дії на нетипові ситуації.

Освітнє середовище – сфера життєдіяльності молодшої людини (студента), яка постійно розширюється та містить багато опосередкованих культурою зв'язків із навколишнім світом. Освітнє середовище вчить здобувати знання власною діяльністю, на основі спостережень, з'ясовувати життєве значення об'єктів, що є предметом вивчення, озброює абеткою логічного мислення, усвідомленого сприйняття речей і слів, вчить осягати принципи власних дій і керуватися ними у нових ситуаціях.

Це ознаки загальновідомого психолого-педагогічного характеру. Вони, безперечно, стосуються і вищої професійної освіти, яка базується на концепції системно-діяльнісного підходу.

Термін «системно-діяльнісний підхід» об'єднує два значення: «системний підхід» і «діяльнісний підхід». «Системний підхід» – термін збірний. Ним позначають методологічні напрями, запозичені з різних наук й об'єднані тенденцією вивчення своїх об'єктів як систем. В основі цього підходу – відмова від однобічних аналітичних, лінійно-причинних методів дослідження, а основний акцент зроблено на *цілісності інтегрованих якостей об'єкта*, їх походження, тому увагу зосереджено на виявленні зв'язків і взаємин і в межах об'єктів, і з навколишнім середовищем.

Відповідно, найближчі до терміна «система» – «структура» і «середовище». Якщо термін «система» окреслює цілісність об'єкта, то термін «структура» – його внутрішню дискретність, зібраність із частин, які перебувають у взаємозв'язках та певних взаєминах, завдяки чому й утворюють цілісність. Термін «структура» розкривають через терміни «елемент», «зв'язок» і «відносини».

Згідно з діяльнісним підходом, зміст навчальних предметів і навчальних практик потрібно *проектувати, спираючись на всебічне врахування майбутньої соціально-виробничої (професійної) діяльності* випускника навчального закладу.

З позицій педагогічної психології діялісний підхід до навчального процесу полягає у виявленні особливостей пізнання надбань культури, накопичених людством, передавання студентові загальноісторичного досвіду, виробленого соціальною практикою: знань, навичок, здібностей, видів і засобів діяльності, а також психологічного розвитку студентів. Процес навчання відбувається у *формі співдружності, спільної діяльності* того, хто навчає, і студентів.

Науково-педагогічний працівник у процесі спілкування з використанням дидактичних засобів *організовує* пізнавальну діяльність студента адекватно до цілей навчання.

Людина нічого не робить без *потреб і мотивів*, без відповідності справи системі цінностей, тому стосовно незалежної складової змісту освіти виявляється досвід емоційно-ціннісного ставлення студента до того, що він пізнає чи перетворює. Ця складова визначає спрямованість дій тих, хто бере участь в освітньому процесі, відповідно до потреб і мотивів. **Основні елементи освіти** такі:

- цілі освіти;
- зміст освіти;
- засоби і способи здобування освіти;
- форми організації освітнього процесу;
- реальний освітній процес як єдність навчання, виховання й розвитку людини;
- суб'єкти й об'єкти освітнього процесу;

- освітнє середовище;
- результат освіти, тобто рівень освіченості людини.

Функціонування будь-якої освітньої системи має мету.

Освітні цілі – свідомо визначені очікувані результати, яких прагне досягти суспільство, країна, держава за допомогою сформованої системи освіти сьогодні і в найближчому майбутньому. Освітні цілі соціально залежні від різних умов: особливостей суспільства, державної освітньої політики, рівня розвитку культури і всієї системи освіти та виховання в країні, системи головних цінностей.

Цілі освітньої системи – конкретний опис програми розвитку людини засобами освіти, опис системи знань, тих норм діяльності й відносин, які має опанувати той, хто навчається, по закінченні навчального закладу.

Неодноразово були спроби репрезентувати таку програму як модель випускника школи чи вищого навчального закладу у вигляді **професіограми фахівця** конкретного навчального закладу. В сучасних умовах, вибираючи цілі, звісно, враховують соціальний запит держави й суспільства та мету окремої людини, яка бажає здобути освіту в певній освітній установі, її інтереси і схильності. Нині – у формі **компетенцій**.

Уточнюють **цілі вивчення конкретної навчальної дисципліни** і визначають цілі освіти сучасної людини як такі й цілі конкретної освітньої установи з урахуванням специфіки дисципліни, обсягу годин навчального курсу, вікових та інших індивідуальних особливостей тих, хто навчається. Зазвичай, цілі вказують **загальні стратегічні орієнтири** й напрями діяльності педагогів і студентів.

Відстежуючи результати освіти, отримуємо необхідний для її удосконалення «зворотний зв'язок». Зіставлення цілей із результатами освіти сприяє відповіді на запитання: чи необхідні та достатні наявні форми, методи і зміст освіти з позиції затрачених зусиль?

Критерії освіченості – ясність і чіткість понять, якими оперує людина; визначеність і конкретність мислення; уміння бачити необхідність і знаходити її причини; усвідомлення зв'язків між предметами і явищами; здатність

передбачити розвиток подій на основі ретельного аналізу наявних тенденцій, кількість і якість продуктів праці і, зрозуміло, соціалізованість.

В навчальному закладі **зміст освіти** – це *зміст діяльності суб'єктів й об'єктів освітнього процесу* (науково-педагогічного працівника, слухача), конкретизований у навчальному плані. Зміст кожної дисципліни навчального плану закладають в освітніх програмах, кожну освітню програму висвітлено в підручниках і навчальних посібниках.

Зміст освіти у вищій школі, крім професійно орієнтованих знань, має забезпечувати (формувати) здоровий глузд – житейську, практичну мудрість; здатність передбачити наслідки вчинків, розрізняти види поведінки, істотне від випадкового чи неважливого; вибирати з можливих рішень те, яке дасть найбільш реальну користь.

Є кілька **способів** конструювати і структурувати зміст освіти, які на практиці зумовлюють способи розроблення освітньої програми й написання підручника (Ч. Купісевич, В. Оконь). Перший спосіб – *лінійна побудова* навчального матеріалу. Окремі частини навчального матеріалу представлено послідовно й безупинно, як ланки єдиної цілісної навчальної теми, що разом охоплюють матеріал розділу, а всі розділи – матеріал навчального курсу. Кожну частину вивчають один раз.

Другий спосіб, *концентричний*, використовують, якщо те саме питання розглядають кілька разів. Під час повторення зміст розширюють, збагачують новою інформацією і розглядають на новому рівні. Наприклад, у початкових класах у курсі математики подано уявлення про багатокутники, а в курсі геометрії вивчають їхні властивості, застосовуючи логічні форми доведення. До проблеми можна повертатися через незначний час у межах курсу, а можна й через кілька років.

Третій спосіб представлення змісту освіти – *спіралеподібний*: формулюють проблему, до розв'язання якої повертаються постійно, розширюючи й збагачуючи коло пов'язаних з нею знань і способів діяльності з різних сфер людської

діяльності. Для цього способу характерне багаторазове повернення до опрацювання тих самих навчальних тем і доповнення новою інформацією.

Четвертий – *модульний* спосіб. Весь зміст кожної навчальної теми як цілісної одиниці змісту освіти перерозподіляють за такими напрямками:

- орієнтаційний, методологічний (іноді його називають світоглядним);
- змістово-описовий;
- операційно-діяльнісний;
- контрольно-перевірятьний.

Отже, розглядаючи зміст освіти як елемент педагогічної системи, зазначимо, що добирати освітній матеріал потрібно за критерієм повноти й системності видів діяльності, потрібних для розвитку інтелектуальних здібностей особистості та прищеплювання кваліфікаційних умінь, необхідних для виконання головних видів діяльності на різному рівні складності.

Дуже важливо під час проектування змісту будь-якої навчальної дисципліни подбати про те, щоб кожна з дисциплін, яку вивчають студенти, вносила фундаментальний внесок у їхню загальну професійну освіту. Треба дотримуватися принципу: вивчати не предмет, а спеціальність. Стратегічна суть цього принципу – у цілеспрямованій орієнтації всіх дисциплін для цілісного вивчення явищ і процесів, які б формували особистісні та фахові якості.

До найважливіших *інтегральних завдань* будь-якої дисципліни належать: забезпечення реального *внеску* кожної дисципліни в методологічну, теоретичну й технологічну *підготовку* студента і випускника до подальшої освіти й професійної діяльності; цілісне і спрямоване формування й розвиток потреб і вмінь використати науковий зміст кожної дисципліни, забезпечення мотивації до вивчення всіх дисциплін; розвиток інтегрального мислення, інтелекту на основі цілісного підходу до навчання.

Цілі й зміст, як системотворчі елементи будь-якого виду й рівня освіти, визначає державна політика, їх *розкрито в освітньому стандарті* (ОКХ і ОПП) і конкретизовано в реальному освітньому процесі на рівні кожної освітньої системи й кожної навчальної дисципліни.

Плідність освіти визначають *ступенем реалізації цілей і освітнього стандарту, типом, якістю і рівнем освіти.*

Окрім освіти як цілеспрямованого й спеціально організованого процесу навчання й виховання в умовах конкретної освітньої системи, людина впродовж життя залучена до процесу самоосвіти.

Способи здобування освіти у світовій і українській практиці:

- успішне навчання в умовах конкретної освітньої системи в колективі студентів і завершення циклу навчання *в межах навчального закладу* успішним складанням випускних іспитів (денна і вечірня форми навчання);

- *індивідуальне навчання вдома* самостійно чи за допомогою педагогів і складання іспитів та інших форм звітності державній екзаменаційній комісії при конкретному навчальному закладі (екстернат);

- *дистанційне* (від англ. – відстань) навчання за допомогою навчальних програм на комп'ютері;

- *заочна* форма навчання за допомогою листування, окремих консультацій у викладачів освітньої установи, звітних письмових контрольних робіт, які узагальнюють лекції всього курсу, заліків та іспитів.

Сучасна освіта розвивається в різних напрямках, для неї характерні такі ***ознаки (властивості)***: гуманізація, гуманітаризація, диференціація, диверсифікованість, стандартизація, багатоваріантність, багаторівневність, фундаменталізація, інформатизація, індивідуалізація, безперервність.

Гуманізація освіти – орієнтація освітньої системи й освітнього процесу *на розвиток і становлення взаємоповаги* між студентами і педагогами, ґрунтованої на врахуванні прав кожної людини; на збереженні і зміцненні їхнього здоров'я, *почуття власної гідності й розвитку особистісного потенціалу*. Саме така освіта гарантує учням право вибору індивідуального шляху розвитку.

Гуманітаризація – орієнтація на засвоєння змісту освіти незалежно від його рівня й типу, що дає змогу розв'язувати головні соціальні проблеми на користь і в ім'я людини; вільно спілкуватися з людьми різних національностей і народів, будь-яких професій і спеціальностей; добре знати рідну мову, історію і культуру;

вільно володіти іноземними мовами; бути економічно і юридично грамотним тощо.

Диференціація – орієнтація освітніх установ на досягнення студентів під час урахування, задоволення й розвитку зацікавлень, схильностей і здібностей усіх учасників освітнього процесу. Диференціацію можна втілювати на практиці різними способами, наприклад, через *групування* студентів (слухачів) за ознакою їхньої успішності; поділ навчальних дисциплін на *обов'язкові й за вибором*; *поділ навчальних закладів* на елітні, масові й призначені для учнів із затриманнями чи відхиленнями в розвитку; складання *індивідуальних планів* і освітніх маршрутів для окремих студентів відповідно до інтересів і професійної орієнтації тощо.

Диверсифікованість – широке розмаїття навчальних закладів, освітніх програм і органів керування.

Стандартизація – орієнтація освітньої системи на реалізацію насамперед державного стандарту освіти – набору обов'язкових навчальних дисциплін у межах чітко визначеного обсягу годин.

Багатоваріантність – створення в освітній системі умов вибору й надання кожному суб'єктові шансу на успіх, стимулювання студентів до самостійного вибору й ухвалення відповідального рішення, забезпечення розвитку альтернативного й самостійного мислення. На практиці багатоваріантність виявляється через *можливість обирати темпи навчання, досягати різного рівня освіченості, вибирати тип навчального закладу*, а також диференціацію умов навчання залежно від індивідуальних особливостей студентів (у класі, групі, індивідуально, за допомогою комп'ютера тощо).

Багаторівневість – організація *багатоетапного освітнього процесу*, що забезпечує можливість досягнення на кожному етапі освіти того рівня освіченості, який відповідає можливостям й інтересам людини. Кожен рівень – період, що має свої цілі, терміни навчання і характерні риси. Момент завершення навчання на кожному етапі є якісною завершеністю освіти. Наприклад, багаторівнева система вищої освіти орієнтована на три рівні: бакалаврат, магістратура, докторантура.

Фундаменталізація – посилення взаємозв'язку теоретичної й практичної підготовки молодшої людини до сучасної життєдіяльності. Особливе значення надають глибокому й системному засвоєнню науково-теоретичних знань з усіх дисциплін навчального плану освітньої системи школи чи вищого навчального закладу.

Інформатизація освіти пов'язана з широким і дедалі масовішим використанням обчислювальної техніки й інформаційних технологій у процесі навчання. Інформатизація освіти набула найбільшого поширення в усьому світі саме в останнє десятиліття – у зв'язку з доступністю для системи освіти й відносною простотою у використанні різних видів сучасної відео-, аудіотехніки і комп'ютерів.

Індивідуалізація – врахування і розвиток *індивідуальних особливостей* студентів у всіх формах взаємодії з ними в процесі навчання і виховання.

Безперервність означає процес постійної освіти-самоосвіти людини *впродовж усієї життєдіяльності* – у зв'язку з тим, що умови життя й діяльності в сучасному суспільстві швидко змінюються. *long live education*

У процесі здобування освіти людина може досягати певного рівня та якості виокремлюють такі рівні освіти: початкова, середня, неповна вища і вища. Кожен рівень підтверджено *державним документом* – свідоцтвом про закінчення початкової чи середньої школи, довідкою про прослухані курси у вищому навчальному закладі чи дипломом про вищу освіту.

Крім цього, в Україні після закінчення ВНЗ можна продовжувати здобувати освіту в *магістратурі, аспірантурі й докторантурі*. Відповідно, після успішного захисту магістерської, кандидатської чи докторської дисертації фахівець – і в разі стаціонарного навчання, і за умов самонавчання й самостійної науково-дослідницької роботи – одержує диплом магістра, кандидата чи доктора наук із спеціальності з класифікатора спеціальностей в Україні.

В оцінці рівня освіченості школяра, майбутнього абітурієнта, враховують елементарну або функціональну грамотність, предметну і методологічну компетентність. Під час вивчення рівня освіченості фахівця з вищою освітою

оцінюють рівень освіти у сфері гуманітарних, соціально-економічних чи природничонаукових дисциплін, блоку дисциплін загально-професійного напрямку і професійної спеціалізації. У межах багаторівневої системи навчання у ВНЗ виокремлюють рівень загальної освіти, рівень бакалаврату і магістратури.

Освічена людина – не лише та особа, яка має знання й уміння з основних сфер життєдіяльності, високий рівень розвинутих здібностей, а й людина, у якій *сформований світогляд і моральні принципи*, поняття і почуття мають шляхетну та піднесену спрямованість. Тобто освіченість передбачає також *вихованість* людини.

Однак поняття «освічена людина» – культурно-історичне, тому що в різні епохи й у різних цивілізаціях у нього вкладали різний зміст. У сучасних умовах інтенсивного процесу комунікації між усіма країнами й інтеграції світового освітнього простору формується єдине розуміння освіченої людини для всіх країн і континентів.

Вища освіта – *рівень освіти, який особа здобуває у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.*

Якість вищої освіти – *сукупність властивостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти і особисті духовні та матеріальні потреби, і потреби суспільства.*

Якість освіти визначають:

- ступенем відповідності цілей і результатів освіти на рівні конкретної системи освіти й на рівні окремої освітньої установи;

- відповідністю між різними параметрами в оцінці результату освіти конкретної людини (якістю знань, ступенем сформованості відповідних умінь і навичок, розвиненістю відповідних творчих та індивідуальних здібностей, властивостей особистості й ціннісних орієнтацій);

■ ступенем відповідності теоретичних знань і вмінь їхньому практичному використанню в житті й професійній діяльності у розвитку потреби людини в постійному відновленні своїх знань і вмінь і безупинному вдосконалюванні їх (*компетентність*).

Якість освіти залежить від багатьох чинників, насамперед від якостей *педагогічної діяльності* навчального закладу, у якому людина здобуває освіту, а також від її *навчально-матеріальної бази й навчально-методичного, організаційно-управлінського, фінансово-економічного, технічного й кадрового забезпечення*. Якість вищої освіти залежить, окрім перерахованого, від ще одного важливого чинника – *наукової школи*, через яку пройшов студент у роки навчання у вищому навчальному закладі.

Оскільки змістово *цілі конкретизовано в освітньому стандарті*, то на практиці в межах конкретної системи освіти (України, Німеччини тощо) чи освітньої системи (вищий навчальний заклад) *якість освіти визначають ступенем засвоєння освітнього стандарту*; у ВНЗ – освітнього стандарту відповідно до профілю й обраної спеціальності.

Тип освіти. Історично типи освіти країн різних континентів мають спільні риси. *Першим* типом у давніх суспільствах була *міфологічна освіта*, тобто освоєння світу у формі казок, билин, міфів, пісень тощо.

Наступний тип – *схоластична освіта*, для якої характерна культура тексту і словесної природи знання про землю та небо, тренування пам'яті та волі, *оволодіння грамотою й риторикою*, навчанням про сутність і сенс людського існування.

Третій історичний тип освіти – *просвітницький* – виник у період появи класифікації наук і мистецтв, у час народження *світської регулярної освіти*. А від початку XX ст. у світі спостерігаємо процес розмаїття освітніх парадигм, типів і видів освіти.

Вид або тип сучасної освіти зумовлений, насамперед, *типом освітньо-виховної системи*, в умовах якої людина здобуває освіту, і залежить від якості засвоєння набору видів людської діяльності, можливо й професії, які розкривають

специфіку освітньої системи, а також від якості засвоєння культурних цінностей, досягнень науки і техніки. Це пов'язано з тим, що всі навчальні заклади концентрують основи розвинутих наукових знань і вищі зразки соціокультурної діяльності людини своєї епохи. У зв'язку з таким розумінням виокремлюють насамперед *домашню, дошкільну, шкільну, спеціальну і вищу* освіти.

На основі різних параметрів називають такі види освіти:

- *за типом засвоєння наукових знань* – біологічна, математична, фізична, економічна, філологічна тощо;

- *за видом провідного змісту освіти* – теоретична і прикладна, гуманітарна і природничонаукова та ін.;

- *за видом і майстерністю засвоєння людської діяльності* – музична, художня, технічна, технологічна, педагогічна, правова, економічна, медична тощо;

- *за типом засвоєння культурних цінностей* – класична, художньо-естетична, релігійна та ін.;

- *за масштабом засвоєння культурних цінностей* людського суспільства – національна, європейська, міжнародна, глобальна тощо;

- *за типом освітньої системи* – університетська, академічна, гімназійна;

- *за становою ознакою* – елітна і масова;

- *за типом переваги спрямованості змісту освіти* – формальна й матеріальна, наукова й елементарна, гуманітарна і природно-наукова; загальна, початкова професійна і вища професійна тощо;

- *за рівнем освіти* – початкова, неповна середня, середня, неповна вища, вища.

2.3. Тенденції реформування вищої освіти

Моделі системи освіти в сучасному світі. *Модель освіти як державно-відомчої організації.* У цьому контексті систему освіти державна влада розглядає як *самостійний напрям* у низці інших галузей. Організують її *за відомчим принципом* із твердим централізованим визначенням цілей, змісту освіти,

номенклатури навчальних закладів і навчальних дисциплін у межах того чи іншого типу освітньої системи. Навчальні заклади однозначно підпорядковано адміністративним чи спеціальним органам, які їх контролюють.

Традиційна модель освіти – модель *систематичної академічної* освіти як способу передавання молодому поколінню універсальних елементів культури.

Основну роль освіти традиціоналісти вбачають у тому, щоб зберігати й передавати молоді елементи культурної спадщини людської цивілізації. Насамперед ідеться про різноманіття знань, умінь і навичок, ідеалів і цінностей, які сприяють індивідуальному розвитку людини і збереженню соціального ладу. Відповідно до концепції традиціоналізму, освітня система має здебільшого розв'язувати *завдання формування базових знань, умінь і навичок* (у межах сформованої культурно-освітньої традиції), які дають змогу індивідові перейти до самостійного засвоєння знань, цінностей та вмінь вищого рангу порівняно із засвоєними.

Модель розвивальної освіти (В. Д. Давидов та ін.) передбачає організацію освіти як особливої інфраструктури через широку кооперацію діяльності освітніх систем різного рангу, типу і рівня. Така побудова дає змогу забезпечувати й задовольняти *потреби різних прошарків* населення країни в освітніх послугах, *швидко розв'язувати освітні завдання* й забезпечувати розширення спектру освітніх послуг. Освіта також одержує реальну можливість бути потрібною і в інших сферах, без додаткових погоджень із державною владою.

Раціоналістична модель освіти (П. Блум, Р. Ган'є, Б. Скінер та ін.) передбачає таку її організацію, яка насамперед забезпечує засвоєння знань, умінь, навичок і практичне пристосування молодого покоління до сучасного суспільства. У межах цієї моделі дбають про передавання-засвоєння лише тих культурних цінностей, які дають змогу молодій людині *безболісно пристосовуватися* до наявних суспільних структур. І будь-яку освітню програму можна перевести в «поведінковий» аспект знань, умінь і навичок, які варто опанувати учням.

В ідеології сучасної раціоналістичної моделі освіти центральне місце належить *біхевіористській* (від англ. – поведінка) концепції соціальної інженерії.

Раціоналісти відштовхуються від порівняно пасивної ролі учнів, що, одержуючи певні знання, уміння і навички, здобувають, таким чином, *адаптивний «поведінковий репертуар»*, необхідний для адекватного життєвлаштування *відповідно до соціальних норм*, вимог і запитів суспільства.

Раціоналістична модель не передбачає таких явищ, як творчість, самостійність, відповідальність, індивідуальність, природність тощо. Поведінкові цілі привносять до освітнього процесу дух обмеженого утилітаризму й нав'язують педагогові негнучкий і механічний спосіб дій. Ідеалом є точна відповідність запропонованому шаблону, діяльність педагога перетворюється на посилену підготовку учнів чи студентів (наприклад, на виконання тестів).

Феноменологічна модель освіти (А. Маслоу, А. Комбс, К. Роджерс та ін.) передбачає *персональний характер* навчання з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей тих, хто навчається, дбайливе й уважне ставлення до їхніх інтересів і потреб. Його представники відкидають погляд на школу як на «освітній конвеєр».

Освіту вони розглядають як гуманістичну в тому значенні, щоб вона найбільш повно й адекватно відповідала справжній *сутності людини*, допомагала їй знайти те, що в ній уже закладено природою, а не «відливати» у певну форму, придуману кимсь заздалегідь, апріорі. Педагоги – прихильники цієї моделі створюють умови для *самопізнання й підтримання унікального розвитку* кожного учня чи студента відповідно до успадкованої ним природи, надають якнайбільше свободи вибору й умов для реалізації свого природного потенціалу і для самореалізації. Прихильники цього напряму обстоюють право індивіда на автономію розвитку й освіти.

Неінституціоналізована модель освіти (П. Гудман, І. Ілліч, Ж. Гудлед, Ф. Клейн, Дж. Холт, Л. Бернар та ін.) орієнтована на організацію освіти *поза соціальними інститутами*, зокрема школами і ВНЗ. Це освіта на «природі», за допомогою Інтернету, в умовах «відкритих шкіл», дистантне навчання та ін.

Світовий освітній простір. Світ сьогодні об'єднаний турботою про виховання громадянина всієї планети. Інтенсивно розвивається міжнародний

освітній простір, тому світове співтовариство прагне до створення *глобальної стратегії освіти* людини незалежно від місця її проживання й освітнього рівня. Усі країни об'єднує розуміння, що сучасна освіта має стати *міжнародною*; шкільна й університетська освіти набувають рис *полікультурної* освіти, яка розвиває здатність оцінювати явища з позиції іншої людини, різних культур, іншої соціально-економічної формації, створює полікультурне середовище.

Світовий освітній простір об'єднує національні освітні системи різного типу і рівня, що значно різняться філософськими й культурними традиціями, рівнем цілей і завдань, якісними станами. Тому варто говорити про сучасний світовий освітній простір як про єдиний організм, що формується і в кожній освітній системі якого наявні глобальні тенденції й збережено розмаїтість.

Для світового освітнього простору характерні *тенденції*, що особливо яскраво виявляються на початку ХХІ ст.

Перша тенденція – повсюдна орієнтація більшості країн на перехід від елітної освіти до *загальнодоступної* високоякісної освіти.

Друга тенденція полягає в поглибленні *міждержавної співпраці* в галузі освіти. Активність розвитку цього процесу залежить від потенціалу національної системи освіти й від рівних умов партнерства держав та окремих учасників.

Третя тенденція припускає істотне збільшення у світовій освіті *гуманітарної складової* загалом, а також завдяки введенню нових наукових і навчальних дисциплін, орієнтованих на людину: політології, психології, соціології, культурології, екології, ергономіки, економіки тощо.

Ще однією важливою тенденцією в розвитку світової освіти є значне *поширення нововведень* за умов збереження сформованих національних традицій та національної ідентичності країн і регіонів. Тому простір стає полікультурним і орієнтованим на розвиток людини й цивілізації загалом, *більш відкритим* до формування міжнародного освітнього середовища, наднаціональним за характером знань і долучення людини до світових цінностей.

Окрім названих тенденцій, у світовій освіті набуває сили *«ринковий»* і *«діловий»* підхід; прагнення до демократичної системи освіти, тобто *доступність*

освіти всьому населенню країни і *наступність* її рівнів, надання *автономності* й самостійності навчальним закладам; забезпечення права на освіту всім охочим (можливість і рівні шанси для кожної людини здобути освіту в навчальному закладі будь-якого типу, незалежно від національної й расової належності); підвищений інтерес до *обдарованих* дітей і молоді, до особливостей розкриття й розвитку їхніх здібностей у процесі освіти; пошук додаткових ресурсів для освіти дітей із *відхиленнями в розвитку*, дітей-інвалідів.

У процесі освіти людина освоює матеріальні й духовні культурні цінності. Як відомо, мова є способом пізнання навколишнього світу і засобом комунікації. Одночасно вона є також оберегом, показником духовної культури, яку передають від покоління до покоління. Не випадково рівень культури епохи (і окремої людини) визначають за ставленням до мови. Тому одна з місій освіти в тому, щоб сформувати в молодого покоління *відповідальне ставлення до рідної мови*, до збереження і збагачення історичних, наукових і *культурних цінностей*.

Культура й освіта залишаються в центрі уваги всього світового співтовариства. Вони є провідними чинниками суспільного прогресу й розвитку цивілізації.

Упродовж XX – початку XXI ст. у світовій практиці тривають інтенсивні експерименти з пошуку *нових шляхів розвитку школи і ВНЗ*. Як наслідок, є величезне розмаїття *типів* шкіл. У системі вищої освіти формується *багаторівнева* система, до якої входять навчальні заклади вищої професійної й післядипломної освіти. У світі відомі різні моделі освіти. Пошук нових моделей триває, і цей процес безперервний. Ефективність певної моделі освіти підтверджує практика.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте поняття «педагогічний процес». Розкрийте сутність педагогічного процесу як цілісної системи.
2. Назвіть основні завдання педагогічного процесу у вищому навчальному закладі.
3. Які основні компоненти педагогічного процесу? Охарактеризуйте їх.
4. Розкрийте сутність поняття «педагогічна взаємодія».
5. Які основні закономірності педагогічного процесу?
6. Опишіть основні принципи педагогічного процесу. Назвіть шляхи демократизації та гуманізації педагогічного процесу.
7. Сформулюйте визначення поняття «освіта». Розкрийте сутність освіти як процесу.
8. Які основні елементи освіти? Охарактеризуйте їх.
9. Які способи конструювання і структурування освіти ви знаєте?
10. У яких напрямках розвивається освіта в сучасному світі?
11. Як визначають якість освіти?
12. Охарактеризуйте моделі освіти в сучасному світі.
13. Які якості характерні для категорії «освіта» як системи?
14. Назвіть основні цілі освітньої системи.
15. Опишіть способи конструювання та структурування змісту освіти.
16. Назвіть основні способи здобування освіти.
17. Яку цільову функцію передбачають освітні стандарти?
18. Поясніть основні тенденції розвитку освіти в Україні.
19. Назвіть пріоритетні напрями державної політики в галузі освіти.
20. Прокоментуйте процесуальний аспект освіти. Що є її рушійною силою?
21. Чим відрізняється загальна освіта від професійної?
22. Охарактеризуйте поняття «освітній простір». Які тенденції світового освітнього простору?
23. Охарактеризуйте освітній простір України. Назвіть його основні тенденції.